

ע' במהרש"א שהעיר על התוס' ממסקנת הסוגיא בברכות (יח) שהמתים יודעים מה נעשה עם החיים. ויש להעיר שגם בתוס' בסוטה (לד: ד"ה אבותי) משמע שנקטו שלפי המסקנא אינם יודעים. ע"ש בפתח עינים, ובמגדים חדשים ברכות שם. – כך היא מדת הצדיקים; עיקר יראתם לא מעונש החטאים אלא מהחשש שמא לא כיוונו במעשיהם ובדרכיהם לאמיתה של תורה ולרצון השי"ת, ולכך קרא למשה רבינו שיעיד כי האמת אתו (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ זצ"ל, לג תשל"א).

וייש נספה בלא משפט... ומכל מקום הכל ממשפט השי"ת, כי ודאי פגם בדבר מה שלא מדעתו, אלא שהוא נסתר גם מעיני האדם עצמו ורק השי"ת יודע. ואין לזה שום עצה רק תפלה ורחמים, כי מי שהוא נקי באמת אז השי"ת שומרו ולא יאונה לו כל און (עפ"י צדקת הצדיק פד. וע' גם תפארת החנוכי (וילך דף ק:)) בשם הרה"ק מאיוביצא, שיש משפט מהשי"ת שזה יספה בלא משפט, וזה הטוב והנאות לפניו עפ"י מדת משפטו, עע"ש).

והרשב"ש בתשובה (קצה) כתב: '... על כן אני אומר לפי קוצר שכלי, מי שאין בידו עבירה מחייבת מיתה וקוצר ימים מהעקר נשאר על הקץ הקצוב מספר ימי חייו, ובראש השנה אינו נדון לא בחיים ולא במות, אבל נשאר על הקץ הקצוב ובתום קצו ימות אם אין לו מצוה מחייבת אריכות ימיו, וזו היא מיתה בלא חטא...'

... בעל הקץ הקצוב אינו נכנס בדין החיים והמות ביום ראש השנה, אבל נכנס לענין שאר עניני אדם, בני מזוני בריאות וחולי ודומיהם. ואשר לא נכנס ביום הדין בחיים ובמות נשאר בחק האפשר במיתת מגפה ובמיתת מלחמה ודומיהם או מיתה טבעית על ידי רוע הנהגה, וזה שאמר עליו החכם יש נספה בלא משפט, וכהוא עובדא דבפ"ק דחגיגה בעובדא דמרים מגדלא נשיא ומרים מקריא דרדקי. ואותן שלא נכתבו בראש השנה בבריאות, אם פשעו בעצמם יבואו לידי חולי...!'

*

'בגמרא: 'יראה – יראה', כדרך שבא לראות כך בא ליראות. ופירש כ"ק אבי אדומו"ר וצללה"ה, שכמו שבא לראות הדר כבוד שכינתו כך יראה בו בעצמו ויבחון אם הוא ראוי לכך, ודברי פי חכם כן.

ואין הפירוש שיתמרמר על מהותו היותו רחוק מהנדרש ממנו, כי יום טוב לשמחה ניתן ולא לעצב ולדאוג על ריחוקו מהשי"ת... ומאחר שיום טוב מחויבים בשמחה... אי אפשר שהמצוה תהיה שבירת הלב ויתאונן אדם חי גבר על חטאיו – רק הפירוש הוא על פי דברי הש"ס חגיגה עבד שרבו מצפה לראותו... וכה יחשוב אדם בנפשו ויביט בעצמו ובמעמדו ושאעפ"כ הקב"ה מצפה לראותו, מזה יתלהב לבו באהבת השי"ת עד שכל נפשו ומאודו יתן באהבתו, ומזה באה שמחת יום טוב בשלימות' (שם משמואל פסח תרע"א עמ' צח).

דף ה

'יומא חד הוה קא אזיל באורחא חזייה להווא גברא דהוה מנקיט תאני...' נראה שתוך כדי עיונו בפירוש הכתוב הזמינו לו מעשה זה, כדי לרמוז לו על פירושו (עפ"י הדושים ובאורים).

שכה

וכיצא בזה יש לפרש בע"ב בנפילת המגילה לרבי בהגיעו לפסוק 'השליך משמים ארץ'.

ז'קרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר... אמר רבי יוחנן בן זכאי, אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות'. הטעם לכך מבואר בהמשך הפסוק: ולא יראוני – שעברו מתוך פריקת עול והפקרות ולא מתוך תאוה גרידא עם צער ויראת העונש, הלכך באופן זה נשקלים הקלות כחמורות (עפ"י הרחב דבר שלח טו, ל).

(ע"ב) 'גברא דלא ידע מאי מחו ליה במחוג יחוי קמי מלכא?!...'. יש אומרים שזוהי 'חכמה יונית' האמורה בכל מקום; דיבור ברמיזות על פי סימנים בידיים ובשאר אברים [והיוונים היו רגילים בה או שהיה להם ספר מחובר על כך והיה מחברו יוני – לכך נקראת 'חכמה יונית'] (ע' בשו"ת הריב"ש מה, עפ"י רש"י). ויש אומרים מפני אימת מלכות וכבודה, היו העומדים לפני המלך מרמזים בידיהם ולא היו מדברים (ע' שם משמואל בשלה תרע"ז ד"ה ויש לומר. וע"ע תולדות יעקב יוסף פר' ראה דף קפג:).

כ"י קא ניהא נפשיה דרבי יהושע בן חנניה אמרו ליה רבנן מאי תיהוי עלן מאפיקורוסין, אמר להם אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם – כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם. ע' בסוטה מט: 'משמת רבי יהושע – בטלה עצה ומחשבה' (ע"ע ב'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' רמו).

לא קשיא, כאן דצריך לרצויה הא דלא צריך לרצויה. ולכך דייק רב ואמר 'אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו' – הא אם צריך לרצותה אין זו שיחה מיותרת (אור הישר).

הא בבתי גואי הא בבתי בראי...'. ע' במהרש"א; פרי צדיק דברים יב; בן יהודע; (לקט שיחות מוסר לגרא"י שר זצ"ל. ח"ב עמ' צ).

'שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום; על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק...'. ענינה של הבכיה על שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק – יש מפרשים שהיא בכיה של שמחה (עפ"י יין הרקח).

כיוצא בזה פירש מהרש"א בסוכה (גב). את בכיית הצדיקים על שיכלו לכבוש היצר הרע. יצוין שכאן הקשה המהרש"א על הבכי הזה ופירש בדרך אחרת.

ויש שפירשו הכוונה על מי שלא הגיע לידי מדה זו שיכול להתעמק ולהבין היטב [שזהו לשון 'עסק' – בעיון. עט"ו או"ח מז], ואעפ"י"כ הוא מתנשא לאמור אני אמלך ואפלפל ואורה ואדון – זה ראוי לבכות עליו, כתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. וכן להפך; מי שיכול לעסוק בתורה לדון ולהורות, ואינו עוסק – הרי הוא בכלל תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, ושניהם נענשים כמו שאמרו רז"ל בסוטה כב (עפ"י מאור ישראל ועוד. ובסגנון דומה בנפש היה או"ח מז, א).

כ"י מטא להאי פסוקא השליך משמים ארץ נפל מן ידיה. אמר, מאיגרא רם לבידא עמיקתא. פירוש, נפלה המגילה בידו בלא כוונה בהגיעו לאותו פסוק. ואפשר שהיה עומד במקום גבוה ונתגלגלה למקום נמוך (עפ"י מהרש"א). ויש לבאר שעל ידי נפילה זו נתעורר לפרש הפסוק, כי הלא אין חילוק למגילה אם היא נתונה במקום גבוה או במקום נמוך רק נגרם לה נזק מעצם הנפילה, וככל שנופלת ממקום גבוה יותר כן נחבטת ומתקלקלת יותר, כמו כן בנפילת קרן ישראל, מלבד המצב הירוד שהיא נתונה בו, יש נזק מעצם הנפילה והירידה העזה (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ יג תשל"א).

'הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוה קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא... כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה' – כי אדם כזה שכל מעייניו וחשקו בתורה עד כדי כך שהוא מוכן לסבול תלאות הדרך של ששה חדשים עבור יום לימוד אחד, הרי הוא מקושר לתורה כל כך וכאילו עסק בה שנה שלמה (ראה בהרחבה בלקט שיחות מוסר לגרא"י שר ח"ב עמ' שמו ואילך)

'ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'כל מקום שנתנו חכמים עיניהם, או מיתה או עוני' –

'דע כי בהיות החסידים המדבקים מחשבתם בעליונים, כל דבר שהיו מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה היה מתקיים אם טוב ואם רע, וזהו שאמרו ז"ל נתן עיניו בו נעשה גל של עצמות, ואמרו במסכת תענית (כד)... וכן מה שאמרו חז"ל כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני' (מתוך אגרת הקדש המיוחסת לרמב"ן ה).
יש להעיר שכאן לא נתכונו להעניש אלא שהתפעלו ותמהו על הדבר, ומ"מ פעלה עינם בלא מתכוין.

'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא. אמר רבא: אמר הקב"ה, אף על פי שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו. רב יוסף אמר: ידו נטויה עלינו שנאמר ובעל ידי כסיתך... –
'... אבל אף דאהרנינהו לאפיה עוד ידו נטויה עלינו כמו שאמרו בחגיגה מקרא דבעל ידי כסיתך דקאי אואשם דברי בפין והוא תורה שבעל פה, דתורה שבכתב הוא מה שדיבר הש"י עם משה פנים אל פנים, וכן כל דורות הנביאים זכו לגילוי אור פנים, ואחרי שנסתלקה הנבואה התחילו חכמי תורה שבעל פה שעליהם אמרו בתנחומא (נח) העם היושבים בחשך ראו אור גדול עש"ב, וכן אמרו בסנהדרין (כד). במחשכים הושיבני – זה תלמודה של בבל, אבל זהו מסטורין של הקב"ה כמו שאמרו (תנחומא תשא) מי שמסטורין שלי בידו הם ישראל, כי ישת חשך סתרו כתיב, דשם הוא סתריו ית', ואף על פי שהוא חושך והסתר פנים, החושך הוא על ידי צל ידו ית' ולא על ידי דבר המחשיך באמת שעצמותו חושך רק ע"י צלא דמהימנותא המגין וסוכך עלינו דרך הסתר פנים דוקא כמו להגן בפני החמה הלוהטת צריך לעשות צל ולהחשיך קצת, כי ריבוי האור מזיק לחלושי הראות וכן רבוי החום, וברוחניות גם כן כפי ריבוי האור שהיה בדורות הנביאים כן זה לעומת זה גבר או יצרא דע"ז דכל הגדול מחבירו יצרו גדול, וכן בכלל האומה. ובדור אליהו שהיו לו יותר מששים ריבוא נביאים תלמידים כמו שאמרו ז"ל (רות רבה) היה ריבוי עבודה זרה גם כן כמשז"ל (סנהדרין קב) דאחאב העמיד על כל תלם. ואנשי כנסת הגדולה שבטלו יצרא דע"ז (יומא טז) דאמרו לא איהו ולא אגריה, או נסתלקה גם כן הנבואה, כי הוצרך להעלים הבהירות גם כן, אבל עוד ידו נטויה בהסתר פנים לזכות לאור גדול יותר על ידי ש'אשים דברי בפין' – שכל חכמת חכמי תורה שבעל פה היא דברי אלקים חיים יתב"ש... ועל כן חכם עדיף מנביא (ב"ב יב). דאף שהוא בהעלם הוא משיג יותר וזוכה לנטוע שמים וליסד ארץ כמו שאמרו בזוהר (ח"א ה). דעל ידי חדושי דאוריתא נבראו שמים וארץ חדשים... (מתוך דברי סופרים עמ' 41).
עיקר הפירוש 'עוד ידו נטויה עלינו' – להצל ולהסתיר, מובא גם בחדושי הנצי"ב בשם ר' לייב שפירא מקאוונא זצ"ל. וע"ע בית הלוי ח"א סוסי"ב כד.

'... כי באמת האדם צריך להאמין דהגם שחרב בית המקדש והעונות גרמו מה שגרמו, עם כל זאת לא פסקה השגחתו יתב' מאתנו אפילו רגע אחד, וכמו שאמרו בחגיגה עוד ידו נטויה עלינו... ועב"ז יאמין שהש"י שומע תפלת כל פה ולא שיקץ ענות עני במעשים ובדעת גם כן, ואע"פ שלא נגלה זה, ועל דרך שאמרנו להאמין גם עכשיו השגחתו ית' על כל אחד מישראל רק לטוב אע"פ שהנראה הוא להיפך ח"ו...' (מתוך ספר הזכרונות לר"צ הכהן, בסוף ספר דברי סופרים עמ' 48).

'שיטתו הקדושה של גדול העולם רבינו מוהר"ל מפראג ז"ל, שכל ספריו הקדושים וביחוד ספרו נצח ישראל (פ"א) סובב הוא על היסוד העיקרי הזה, שהוא ממש יסוד היחוד והאמונה, שאחדותם של ישראל בחירתם וקדושתם הכללית, הוא דבר שהוא למעלה מכל מעשה ומכל בחירה אנושית, ושום חטא ועון ושום דעה ושום ע"ז ושום כפירה בעולם, אינה יכולה לפגום בקדושת האחדות הכללית של עם ה' – שבחירתם הקדושה היא מצד העילה השם יתברך ולא מצדם, שהם עלולים להשתנות ח"ו.

והמינות ביסודה היא היא שכפרה בעיקר הקדוש הזה, והוציאה בכח הטומאה של הכפירה הזאת לתרבות רעה את הנחשלים שבנו וכדאחזי אותו רשע לרבי יהושע בן חנניה, עמא דאהררינהו מריה לאפיה מיניה, ובשביל כך נקראו המינים הרשעים הללו, הם ותלמידיהם ותלמידי-תלמידיהם, וההולכים בדרכיהם הרעים וספריהם וגליונותיהם הפסולים, בשם: המטילים איבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים (שבת קטז).

וברור לי הדבר שמיד ששימונו על לבם חכמי דורנו הותיקים, המתאמצים לגדור את כרם ה' בית ישראל, לדברים היסודיים והקדושים הללו, מיד יגדרו את פרצה של הדעה הרעה והמוטעת הזאת, שבעוה"ר התחיל ארס-המינות שלה לצודד נפשות ולפעפע בלבבות של אנשים תמימים הקרואים והולכים לתומם, ויכריזו ברבים את הקריאה הגדולה והנצחית, הכתובה בתפילין דמרי עלמא: מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וכן דברי הזוהר (ויקרא צג): המוסיף על זה: 'ודאי בארץ הם גוי אחד עמא אקרן אחד ולא אינון בלחודייהו' (מאמרי הראיה א, עמ' 59).

'כיון שאבדה עצה בנים – נסרחה חכמתן של אומות העולם' –

התורה היא מפת העולם, כמו שאמרו בבראשית רבה (ר"פ א) במשל דדיפתראות ופנקסאות. וכן ישראל [שהם ואורייתא חד כנודע, כי אור הנפשות דישראל הוא עצמו אור התורה, וכמו שאמרו דיש ששים רבוא אותיות לתורה] שבכל דור הם מפת העולם באותו דור, כפי התחדשות שבנפשות מישראל בכל דור כן התחדשות העולם באותו זמן, וכמו שאמרו ביבמות (סג). אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל. וכמו שהנפשות משתנות מדור לדור, כן התורה, והיינו התורה שבעל פה שמתחדש בכל דור חדשות על ידי חכמי ישראל, ועל ידי כל חדשות התורה שבע"פ יוצא לאור נפשות חדשות מישראל ועל פיהם נתחדש גם כן ענינים בעולם. וממצב העולם בכל דור נוכל להתבונן על מצב נפשות ישראל שבדור, וכן על מצב התורה שבפיות תלמידי חכמים האמיתיים שבאותו דור. ולכן אמרו בחגיגה (ה): אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם – כיון שאבדה עצה מבנים, נסרחה חכמתם של עכו"ם, ומובן.]

(צדקת הצדיק צ)